

предвидљивим”, а „једноставно тајновитим”. На тај начин Савић је успео да украти обиље приповедног материјала, што је једна од суштствених врлина *Пейела, ѿене, шайаѿи*. „Видо, додај ми шешир!”, заповест је коју изриче Црњански у прологу и епилогу романа, између којих „изабраног” читаоца чека литерарно путовање које се тамо, чини се, ипак не окончава.

Нина В. СТОКИЋ

ИЗ ДНЕВНИЧКО-МЕМОАРСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ У ЉЕПШИ КРАЈ

Беким Сејрановић, *Љеѿи крај*, Booka, Београд 2020

Љеѿи крај Бекима Сејрановића (1972–2020) у критици је означен као аутобиографски роман, будући да носи све ознаке живота свог аутора, од простора у којем његов неименовани приповедач обитава, а то су Босна и Норвешка, до посла којим се бави, у првом реду оног универзитетског на Историјско-филозофском факултету у Ослу. Заправо, критика је, углавном, сагласна да безмало сви Сејрановићеви романи (*Нилје, ниоѿкуда; Љеѿи крај; Сандале; Твој син, Хаклбери Фин; Дневник једној номага*) садрже у себи аутобиографску основу, те да се читав његов романескни опус, у ствари, може прихватити и као процес писања једне исте приче која се испољава кроз различите романескне варијације.

Роман садржи два приповедна тока. Један, назовимо га мемоарским и који посеже у ближу прошлост, и одвија се у Ослу у Норвешкој, и други, који се одвија у садашњем романеском времену, и прати јунака који се повукао да живи у напуштеној дединој колиби у једном селу у Босни, одакле се и развија приповедање у првом лицу. Премда се јасно оцртавају културолошке разлике између богатог и либералног норвешког, с једне, и тенденције радикализовања босанског транзицијског друштва кроз присуство веѿија, с друге стране, политичко-идеолошки или друштвено-историјски контекст овде није примаран за детерминисање главног јунака. Његово понашање, које је скоро непрестано све у конзумирању опојних средстава, од обичног алкохола до марихуане, хашиша и других дрога, израз је душевног немира и страха, понајпре због доживљаја губитка на љубавном плану. Управо ће такво депресивно, анксиозно и аутодеструктивно стање јунака предодредити све догађаје у тих неколико година колико роман обухвата, од потраге за новом љубави и краткотрајног проналажења смисла, до напуштања свега и враћања у

стање у којем му, по његовом сопственом сведочењу, ни живот ни смрт претерано не одговарају.

Композициона структура романа у потпуности је остварена на поступку и просторних и временских скокова, наизменично се осврћући час на растрзани живот у Норвешкој који је понајпре био одређен љубавним аспектом, час на усамљенички живот у брдској забити у Босни, у којој јунак покушава да се смири и врати себи. Однос Скандинавије и Балкана појављује се кроз културолошки и друштвени контраст уређености и хаоса, при чему се не може са сигурношћу тврдити ка којем од ова два концепта Сејрановићев јунак више нагиње: и један и други брзо му досаде, и једног и другог брзо се зажели. И као да се та врста сучељавања огледа и на плану композиционе технике приповедања. Јер нарација је у просторном и временском погледу нелинеарна и непрестано скоковита, дакле ускомешана, при чему таква ускомешаност опет задржава одлику добро контролисане и уређене структуре, чиме као да се сведочи о преплитању балканског и скандинавског духа у основи самог приповедачког поступка.

Ово је роман о сплину, о бесмислу и празнини које приповедач осећа и које га апсолутно обухватају, и представљају не само извор његове непостојаности и нестабилности већ и његовог страха који се онда „лечи”, односно потискује аутодеструктивним понашањем. Тај вид душевне распетости видљив је и у јављању различитих гласова у глави јунака, при чему он постаје не само свестан да не препознаје више оно право „ја” већ да то право „ја” више ни не постоји, што није ништа друго до загубљеност идентитета. Отуда се драма јунака не одвија само на плану спољашњег бивствовања, које је хаотично и растрзано, већ се она наслућује и на унутрашњем плану, на плану цепања личности (не случајно сам приповедач уводи појам шизофреније), о чему у више наврата сведоче унутрашњи дијалози и расправе његових неколиких „ја”, који једно другом међусобно противрече, без назнаке ичега што би могло довести до какве-такве хармоније и *љейцет краја*.

Приповедачева ишчашена ситуација огледа се у апсурдном узроку одустајања од афирмативних принципа живота. Јунак, наиме, верује да може да предвиди свој животни ток, посебно уколико није блистав (и даје предвиђање своје универзитетске каријере у Ослу), и то комбинацијом искуства, посебне осетљивости и аналитичког приступа, при чему он у таквом замишљању будућности долази до закључка да је све то врло предвидиво, а самим тим и досадно до те мере да он такав сценарио не може да изведе чак и кад би хтео. То је један од јачих трагичних парадокса овог романа: да имагинирање заустави живот и одрекне се будућности, при чему ће и сам приповедач у аутоироничном тону рећи да му је прва и једина асоцијација на будућност – ФК „Будућност” из Подгорице.

Сејрановићев језик је јасан, течан, директан, он слика без улепшавања и са пуно натуралистичких детаља, такорећи, сирово, било када су у питању особине и поступци јунака и одређени амбијент, било када су по среди еротски мотиви и сцене секса, у којима *Љејши крај* не оскудева. Сваки од ових језичко-стилских решења, поступака и мотива савршено оправдавају ауторову интенцију, а то је верно дочаравање осећаја промашености и празнине, апатије и тескобе. С тим у вези, на прву искрену емоцију приповедача наилази се тек на самом крају романа, у Босни, и то на осећање туге, али не због друге особе већ због пса Гунка којег је удомио у међувремену, и којег мора оставити због повратка у Норвешку.

Пратећи Сејрановићевог јунака у Ослу, његов однос са јединим пријатељем Егилом и краткотрајну љубавну везу са Катерин, увиђа се не само његова вољна већ и емотивна отупелост. Он је особа код које је емпатија умртвљена, а живот све више без икакве смислене перспективе, што се и потврђује кроз два велика бега у којима одлази безмало на други крај света, и одређено време проводи у Бразилу, а потом и у Индији Но, онај други приповедачки ток који прати романескну садашњост, коју приповедач проводи у дединој колиби у Босни, постепено уноси једну врсту отржења у његов живот. Ма колико у доброј мери лично на себе из Осла, он у осами босанске брвнаре почиње да у својој бележници записује сећања из претходног периода, и показаше се да је *писање* можда баш она права терапија која га колико-толико враћа себи и исправним животним поступцима. Роман, у ствари, фингира поступак дневничко-мемоарских запажања које приповедач током боравка у колиби записује у својој бележници, док сам чин записивања мало с предње, мало са обрнуте, задње стране, постаје и модел за наизменично наративно преплитање различитих времена и простора у роману. У колиби се, заправо, одвија један ненаметљиви вид самоспознаје, и то кроз сучељавање са дотадашњим испразним начином живота. Управо се из тог самоосвешћења, готово неприметно, рађа енергија која ће једно животно искуство странпутице транспоновати у раван креативног, у раван смисла, приче, романа. Заправо, можда прави *љејши крај* треба најпре тражити у овој *сћваралачкој* победи главног јунака, у којој смисао писања надилази све оно површно и промашено из његовог живота.

Писан, углавном, у духу бруталног самооголевања, овај роман оставља аутентичан утисак проживљености. Без обзира на све тамне аспекте, језик и стил Сејрановићевог *Љејшеј краја* не дозвољавају да дело добије епитет тешког романа, јер његова (ауто)иронија и сјајан хумор чине да га читаоци прихвате као ванредно и језички и приповедачки питко и проходно дело. Језички идиомати и локализми су крајње функционални у приказивању менталитета и поднебља, а дијалози природни, и мајсторски дати, што свеукупно са композицијом романа чини

ово дело веома погодним и за упечатљиву екранизацију. Можда су могли да се избегну помало збрзани завршетак и натегнути хепиенд, у којем се све напетости одједном измирују, али и са таквим завршетком Сејрановићев *Љеиши крај* напосто плени, и тера читаоца на читање у једном даху.

Проф. др Ђорђе ДЕСПИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
djordjedesplic1@gmail.com

МИТ И НАСЛЕЂЕ У РОМАНУ *ЉУДИ БЕЗ ГРОБОВА* ЕНЕСА ХАЛИЛОВИЋА

Енес Халиловић, *Људи без гробова*, Лагуна, Београд 2020

Након неколико збирки песама и прича, драмских остварења, и у том обимном литерарном опусу два романа, *Ей о води* (2012) и *Ако дуго ледаш у ѿнор* (2016, 2017), Енес Халиловић, један од најзначајнијих савремених аутора, објавио је трећи роман под насловом *Људи без гробова* (2020) и за кратко време у години издања скренуо читалачку и критичку пажњу на своје дело поневши признање *Златни сунцокрећ* за најбољи роман на српском језику.

Нови роман Енеса Халиловића *Људи без гробова*, трага за пореклом главног лика Семира Нумића кроз његове реминисценције од рођења до доласка на посао у Дом за лица са посебним потребама, где ће га у собама 601 и 602 дочекати истина коју је претпоставио на почетку записивања личне историје:

Све је већ било ту; тражио сам само судбински час када ће се одломити прва реченица: човјек која год врата отворио, куд год кренуо, па макар био и закован за столицу, неминовно набаса на прошлост. И ја, писац који проживе неке године у зимомори, застао на капији кроз коју се излази из младости, сада, наслућујем тајну поезије, и њену клицу, узалудну. Каним трагати невидљивим пејзажима. Који говори о себи, не треба ништа да прећути. Ако се негдје уједем за језик, ако и прескочим какав детаљ, неће то бити да бих себе поштедео, негдје се морамо измакнути од истине, јер истина је као бунар – неко се хладне воде напије и окрепи душу, неко се тамо стрмоглави и сретне смрт. Све што почиње неминовно тежи томе одакле је почело. Кад окончам ову причу, дознаћу зашто сам дописивао.